

УДК 165.192:316.32(4)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.808782>

orcid.org/0000-0001-7634-1168

Петро Кравченко, Анатолій Мельник

КРАВЧЕНКО Петро Анатолійович – доктор філософських наук, професор, декан історичного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. Сфера наукових інтересів – соціальна філософія та філософія історії, проблеми сучасної політичної культури.

МЕЛЬНИК Анатолій Іванович – доктор філософських наук, заслужений працівник освіти України. Сфера наукових інтересів – соціальна філософія та філософія історії, політична культура суспільства.

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА АНТИГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЦІАЛЬНО- ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Лейтмотивом центрального дискурсу нинішньої епохи є кардинальний перегляд соціальних критеріїв світового розвитку і вироблення нової концепції сучасної світобудови, що зважає на інтереси всього людства. Задля виживання світу загалом, для введення людства з глухого кута цивілізації, стратегічний вибір сучасності полягає в розробці нової моделі глобальної інтеграції та реалізації національної стратегії випереджувального розвитку. Ця модель має ґрунтуватись на ноосферному підході до інтелектуально-інноваційного поступу людства.

Ключові слова: Антиглобалізація, глобалізація, глобалізм, глобалістика, дискурс, євроінтеграція, інтеграція, інтернаціоналізація, ноосферний підхід, цивілізація.

Кожна епоха має свій центральний дискурс, який визначає різноманітні форми буття та стає лейтмотивом діяльності всієї людської цивілізації. Більш ніж півстоліття сучасна цивілізація під впливом багатьох унікальних, незнайомих попереднім епохам факторів входить в

епоху глобалізації. Жоден історичний період, коли в тій або іншій мірі розгортались інтеграційні процеси, не здатен зрівнятися з масштабами сучасної глобалізації, яка розпочалася після Другої світової війни і поступово набирає обертів, особливо після 1989-1991 рр., коли був ліквідований один із двох основних альтернативних центрів глобалізації, що базувався на ідеології соціалістичного інтернаціоналізму, і залишився тільки варіант, заснований на принципах лібералізму, ринкової економіки та представницької ліберальної демократії. При цьому ми повинні враховувати, що в історії людства вже були хвилі глобалізації – імперія О.Македонського, Римська імперія, імперія монголів, колонізація частин світу Великобританією та Росією.

Таким чином, у 90-і роки ХХ ст. у соціальних науках почалось широке використання поняття «глобалізація». Воно стало альтернативною визначенням «світова система» Іммануїла Валлерстайна або вчення про міжнародні відносини, в якому він запропонував свій погляд на виникнення глобалізації і глобалізованого світу. Його роботи часто критикуються як занадто економічні тому що, світова система в нього базується на світовій капіталістичній економіці. Для Валлерстайна капіталізм перетнув кордони навіть тих європейських країн, які його породили, і де він слугував їхнім правителям, економічно залежним від ділових відносин із торговцями і банкірами, начебто тільки з метою потенційного оподаткування розвинутої торгівлі. Комбінація сильної держави й активного комерційного сектора добре ілюструє поділ держави й економіки в рамках європейської цивілізації. Це одна з визначальних рис європейського розвитку, на думку Валлерстайна, яка була перенесена на сучасний глобалізований світ [1].

Саме поняття «глобалізація» у науковий обіг увів американський вчений Р.Робертсон у 1985 р. Він пропонує п'ять фаз розвитку нових глобалізаційних процесів: зародкова фаза XV – сер. XVIII ст.; первісна фаза -середина XVIII ст. – до 1870 р.; фаза пристосування – 70-ті роки ХІХ -середина 20-х років ХХ ст.; фаза боротьби за гегемонію – середина 20-х років – кінець 60-х років ХХ ст.; фаза невизначеності – 60-90-ті роки ХХ ст. [2, с.72-73]. В основу цієї періодизації покладено процес визрівання і розповсюдження капіталізму у планетарному масштабі. У той же час слід розрізняти виникнення поняття «глобалізація» і самого процесу глобалізації. Одна з авторів ґрунтовного дослідження з глобалізації «Мегатренди світового розвитку» В. Федотова зазначає, що поняття «глобалізація» виникає тоді, коли треба було характеризувати початок розпаду Вестфальської системи націй-держав під впливом транснаціональних економічних і інформаційних зв'язків. Сам процес глобалізації, як ми зазначали вище, більш давній і характеризується по-

силенням єдності людства [3, с.85]. Російський вчений М.Чешков, визначаючи глобалізацію як процес поєднання різноманітних компонентів людства у процесі його еволюції на противагу процесові диференціації людства, також виокремлює етапи глобалізації: протоголобалізація – від неолітичної революції до Осьового часу (початок I тисячоліття нашої ери); зародження глобальної спільноти – від Осьового часу до епохи Просвітництва й індустріальної революції (тобто XVIII – початок XIX ст.); формування глобальної спільноти – останні 200 років [4, с.114]. При цьому в науковій літературі існують й інші точки зору, скажімо, Д. Хелд визначає глобалізацію як зміну просторової форми людської організації і діяльності у напрямі трансконтинентальних або міжрегіональних моделей цієї діяльності. У свою чергу, автори В.Лісічкін та Л.Шелепін пропонують таке розуміння вищезазначеного процесу: «Глобалізація – це створення глобальної економічної системи, що керована з єдиного центру» [5, с.33].

Таким чином, глобалізація як процес поширення західних цінностей серед інших народів незахідних цивілізаційних типів відбувається достатньо давно (із часу, коли Христофор Колумб відкрив Американський континент) з різним ступенем інтенсивності та на постійно зростаючій технологічній основі. У літературі ми зустрічаємо різні назви цього процесу, які мають здебільшого оціночний характер як негативного, так і позитивного змісту: «колоніалізм», «імперіалізм», «інтернаціоналізація економіки», «універсалізація» тощо. Звичайно, що всі вищеперераховані поняття можуть складати синонімічний ряд лише в широкому розумінні, а у вузькому – мають змістовні відмінності.

Якщо синтезувати безліч визначень глобалізації як об'єктивного, закономірного історичного процесу, який протікає у визначених формах в залежності від домінуючої ідеології, але відрізняється якісно новими характеристиками у сучасну епоху, то ці визначення можуть бути зведені до якісних змін у динаміці історії, тобто до руху цивілізації щодо об'єднання та логічно пов'язаними з цим змінами у просторі та часі на Землі. Як зазначає болгарський вчений Петко Ганчев, прискорення інтеграційного руху в результаті використання нових транспортних, комунікаційних й інформаційних засобів та технологій веде до «скорочення», «зменшення» до мінімуму простору та «прискорення» часу необхідного для діяльності і реалізації певних цілей цивілізації. Тобто умовно можна прийняти, що за допомогою нових енергій і технологій земний простір та час втрачають свої традиційні фізичні показники та здобувають нові соціальні характеристики, таким чином піднімаючи цивілізацію до якісно нового стану, відкриваючи перед нею нові можливості та нові загрози [6, с.160-161].

Найкоротшим та повним визначенням глобалізації, на нашу думку, є наступне: глобалізація – це багатофакторний синергетичний процес зі створення глобальних економічних, фінансових, комунікаційних, політичних та науково – освітньо – інформаційних мереж, які пронизують весь планетарний простір та інтегрують цивілізацію у єдину цілісну систему. Це означає, що паралельно з ущільненням локальних та регіональних просторів ущільнюється і глобальний простір, у якому вже діють з неоднаковою силою й масштабами різні фактори.

Інший рівень соціально-філософської рефлексії полягає у пошуках адекватних відповідей на виклики глобалізації. Цій проблематиці присвячені, зокрема, праці І.Данилевича, І.Гаврилової, Ю.Пивоварова, С.Патрушева, Т.Таймуразова, С.Айвазова, Т.Мамсурова та інших вчених. Вони здійснюють спробу переусвідомити історичний досвід становлення та розвитку політичної й економічної демократії, аналізують проблеми взаємовідносин влади і суспільства, розвитку світової культури, толерантності та стабільності в умовах глобалізації. Необхідно зазначити, що феномен глобалізації спричинив появу, як ми вже відмітили, такої науки, як глобалістика. Вона вивчає планетарні процеси, з'ясовує сутність глобалізації у різних її проявах, а також прогнозує її наслідки для людини й людства. Вважається, що в рамках сучасної глобалістики працюють шість основних шкіл.

Перша школа займається концепцією «меж зростання». Кістяк цієї школи складають представники Римського клубу, які вважають, що при збереженні нинішнього темпу зростання людство досить швидко досягне крайньої межі демографічної та економічної експансії. Моделюючи світову економічну динаміку, представники цієї школи брали до уваги п'ять факторів: населення, капіталовкладення, використання невідновлюваних ресурсів, забруднення навколишнього середовища, виробництво продовольства [7, с.19-20]. Ця школа пропонує концепцію саме економічної глобалізації, спрямованої на подолання економічного егоїзму як транснаціональних корпорацій, так і окремих країн.

Друга школа глобалістики, під керівництвом Л. Брауна, розробила концепцію «сталого розвитку». Визнаючи існування об'єктивних меж економічного зростання, Л. Браун визначив традиційне людське суспільство як неефективне та недорозвинене, вбачаючи в цьому причину та наслідок надмірного демографічного зростання. Зазначається, що людство споживає значно більше ресурсів, ніж дозволяють закони функціонування глобальних екосистем, вихід вбачають у призупиненні демографічного вибуху в країнах, що розвиваються [7, с.20].

Наступна школа розвиває теорію універсального еволюціонізму в глобалістиці. Працює вона під керівництвом академіка Н.Мойсеєва і

використовує вчення В.Вернадського про ноосферу. Представники цієї школи не сприймають природу як пасивного спостерігача, глобальна природа – це самоорганізована система, яка адекватно реагує на всі дії людства. Спільний розвиток глобального людського суспільства та біосфери повинен бути цілеспрямованим, взаємоузгодженим та ефективним. У результаті коеволюції може бути сформована ноосфера, ноосферна економіка і ноосферна цивілізація, яка відкриває шлях до якісно нового розвитку. Людство, для того щоб вижити на Землі, повинно відчувати себе єдиним. На думку представників цієї школи, людській цивілізації необхідно проникнутись відчуттям єдності спільноти та відповідальності за долю власної планети [8, с.254-263].

Школа «контрольованого глобального розвитку» Д.Гвішіані сформулювала й намагається втілити в життя програму «моделювання глобального розвитку». Тут пропонуються альтернативні глобальні стратегії, значна увага приділяється соціальним проблемам. Перехід до інформаційного суспільства розглядається як магістральний шлях вирішення глобальних проблем. Багато авторів вважають, що основними тенденціями, які прискорили рух у напрямі світового ринку товарів та послуг, стали: розвиток комунікаційних індустрій і використання систем супутніх комунікацій, що дозволили споживачам у найвіддаленіших куточках планети дізнатися про нові для себе товари та послуги, замовити їх; розвиток світової інформаційної мережі, що дозволило середнім та малим фірмам зайняти своє місце на глобальному ринку. У літературі зазначається, що зараз ми маємо змогу спостерігати новий етап інтернаціоналізації, головною рисою якого є стрибкоподібний розвиток інформаційних технологій, який іде в розріз з можливостями людського фактора [9, с.35].

В останні десятиліття глобалізація економічних, соціальних, політичних і культурних процесів стає все більш інтенсивною. Однак, оскільки країни світу значно відрізняються за масштабами і рівнем соціально-економічного розвитку, можна припустити, що результати впливу глобалізації на окремі держави та групи держав також далеко не однакові. Ця гіпотеза активно обговорюється в науковій літературі. Зміст дискусії між прибічниками неокласичної теорії і класичної теорії розвитку, які дотримуються в цілому оптимістичних поглядів на наслідки глобалізації, та їхніми теоретичними опонентами викладено в багатьох публікаціях [10; 11; 12].

Відомий німецький філософ Ульріх Бек диференціює глобалізаційні трансформації за допомогою трьох категорій: глобалізм, глобальність та глобалізація. Глобалізм означає підміну й витіснення світовим ринком політичної діяльності, ідеологію панування світового ринку,

неолібералізму. Ця ідеологія зводить багатомірність глобалізації тільки до господарського виміру та аналізує інші аспекти глобалізації – екологічний, культурний, політичний, суспільно-цивілізаційний, якщо взагалі справа доходить до обговорення, розташовуючи їх у підпорядкуванні домінуючому виміру світового ринку [10].

Під глобальністю У.Бек розуміє «світове суспільство», тобто сукупність соціальних відносин, які не можуть інтегруватися у національно-державну політику чи бути зумовленими нею [10, с.25]. Відбувається «обернення», за підсумками якого замкнуті, локальні простори (колишніх національних держав) починають відігравати підпорядковану роль, віддаючи головну – трансгресіям не підвладного інтеграції світового обрїю, який утворюється й зберігається у комунікаціях і діях та завжди відкритий до нових комунікацій і дій. Двоїстим у цій ситуації є становище держави. Вона знаходиться у стані напіврозпаду: з одного боку, підкоряється реальній владі, орієнтаціям та ідентичності транснаціональних корпорацій, з іншого зберігає функції політичного управління у межах країни. Саме цю амбівалентність Бек називає глобалізацією. Він вважає, що глобалізація означає руйнацію єдності національної держави та національного суспільства; виникають нові сили та конкурентні співвідношення, конфлікти та протиріччя між національно-державними єдностями й акторами, з одного боку, та транснаціональними акторами, ідентичностями, соціальними просторами, ситуаціями і процесами – з іншого.

Разом з тим, більшість американських теоретиків-реалістів скептично ставляться до перспективи того, що наднаціональні структури посядуть місце держави – основного носія суверенітету та головного міжнародного актора [13]. Як стверджує Джон Мearшаймер, анархістська природа міжнародної системи чинить опір появі будь-якої центральної наднаціональної влади, що розташована над державами. Держави бажають зберігати свій суверенітет. Боячись бути ошуканими, вони ставляться одна до одної з підозрою, турбуються переважно про власні інтереси, а це зменшує можливості міжнародного співробітництва та перспективи відчуження національного суверенітету на користь наднаціональних інститутів [13, с.46].

Як відзначає А.Костін, глобалізація характеризує якісні зміни, переростання та становлення доволі суперечливого, але цілісного світу, у межах якого окремі суспільства, країни та регіони все більше набувають рис частин одного цілого. Однак більшості країн та регіонів ще необхідно пройти стадію локальної модернізації своїх держав. У зв'язку з цим потрібно розрізняти такі поняття, як «глобалізація» й «історичні форми глобалізації». Останні характеризуються цілями та за-

собами, які реалізують та використовують у різноманітних сферах суспільного життя на різних історичних етапах основні суб'єкти процесу глобалізації. Вони визначають соціально-економічний та політичний зміст результатів процесу глобалізації. У цьому розумінні потрібно значне корегування сучасного процесу глобалізації [14, с.62].

У наш час все більше вчених переконуються у необхідності зміни парадигми досліджень та практичних підходів до вирішення однієї із суперечливих проблем сучасності – процесу глобалізації. У центр дослідницької уваги потрапляють зміни, які впливають на соціальний ареал та надають можливість підкріпити теоретичні напрацювання вчених реальним фактажем. Так, найбільш вдалим прикладом глобалізації можна вважати процес європейської інтеграції.

У другій половині ХХ століття Західна Європа досягла вражаючих успіхів. Найбільше її досягнення – інтеграція. Наслідком її стало не тільки створення спільного внутрішнього ринку, а потім Економічного і Валютного союзів, хоча й це результат унікальний, але й здійснення давньої мрії європейців – перетворити свій регіон з вічного джерела націоналістичних розбратів і жажливих війн на стабільну зону миру та безпеки народів.

Зрозуміти глибинні причини цієї трансформації неможливо, якщо не повернутися до тих часів, коли цей процес інтеграції тільки розпочинався – до Західної Європи першого десятиліття після Другої світової війни. Це був період не тільки гіркої констатації катастрофи, але й вибуху духовної, інтелектуальної і політичної енергії. Переосмислювалося минуле, переоцінювалися суспільні теорії, формувалася нова політична ідеологія, розроблялася нова стратегія розвитку [15].

Звертаючись до історії питання, підкреслимо, що ідея єдиної Європи народилася багато століть тому, в ранньому Середньовіччі. І весь цей час вона не відповідала реаліям Європи, яку шматували династичні розбрати, територіальні домагання, релігійна нетерпимість і політичні амбіції. Нескінченні війни не приносили нічого іншого, окрім сумнівних завоювань та жадання реваншу з боку переможених. Кінець цій круговерті було покладено лише в другій половині ХХ століття, коли Західна Європа стала на шлях інтеграції. Почався перехід від Європи націоналістичних антагонізмів до «солідарної Європи». Формування спільної політичної ідентичності було об'єктивною потребою європейців. Після завершення Другої світової війни розпочався процес інтеграції Західної Європи, що було б неможливим без загоювання старих ран та історичних образ. Політична еліта старого континенту усвідомила помилки своїх попередників міжвоєнного періоду, тому звертала велику увагу на розробку засобів формування спільних рис

ідентичності для подальшого формування єдиної європейської ідентичності [16, с.57-58].

Отже, в основу інтеграції було покладено нагромаджені «активи» західноєвропейського суспільства – правова держава, багатовіковий досвід спільного існування народів, культурна й багато в чому релігійна спорідненість, давні традиції європейської ідеї і, зрештою, гіркі уроки Першої і Другої світових війн. На цих основах створювався специфічний західноєвропейський менталітет післявоєнного періоду, який у значній мірі сприяв пошукові взаємоприйнятих рішень і подоланню конфліктів, яких не оминути на інтеграційному шляху. Тому цілком очевидно, що для стабілізації модернізованої економіки і подальшого розвитку політичної системи необхідна модернізація менталітету, цінностей і норм [17, с.66].

Отже, включення в європейський простір тієї чи іншої держави надає останній можливість вирішити національні проблеми за умови прийняття західної системи цінностей, західних норм особистісної й державної поведінки.

Але треба чітко визначити, що собою являє процес європейської інтеграції. В енциклопедичному словнику філософії політики європейську інтеграцію розуміють як сукупність політичних процесів, спрямованих на консолідацію, злиття суспільних, політичних, військових, економічних структур або етносів у рамках кількох держав з метою протидії деструктивним внутрішнім і зовнішнім чинникам. Інтеграція є наслідком і формою прояву інтернаціоналізації усього суспільного життя – однієї з провідних тенденцій світового цивілізаційного розвитку, що прискорюється науково-технічним процесом, поліпшенням інформаційного обміну, усвідомленням необхідності спільного вирішення глобальних проблем сучасності тощо. Інтеграція являє собою складне і суперечливе явище, яке торує собі шлях у протистоянні різних соціально-політичних сил, партій і держав. Держави, які беруть участь в інтеграційних процесах, частково передають окремі свої повноваження спеціально створеним інтеграційним політичним інститутам, іншим транснаціональним структурам.

Потрібно зазначити, що інтеграційні процеси відбуваються у всіх регіонах світу, але найповніше та інтенсивніше в Західній Європі, де у 50-і рр. були створені міждержавні співтовариства й Європейське об'єднання вугілля та сталі, Європейське Економічне Співтовариство та Євроатом. На практиці ці організації та їхня політика дедалі втрачали відмінності між собою. На початку 80-х рр. XX сторіччя сформувалось якісно нове більш досконале утворення. У листопаді 1993 року офіційну назву Європейського Співтовариства змінено на Євро-

пейський Союз у результаті ратифікації Маастрихтського договору парламентами країн-членів [18, с.256-257].

Європейський Союз – найдовершеніший приклад регіональної економічної та політичної інтеграції. Як міжнародна організація він виходить за межі традиційної міжурядової співпраці та містить суттєві елементи наднаціональної структури, а властиві йому політичні процеси часто називають багаторівневим урядуванням. Різні договори Союзу містять вочевидь відкриті для подальших доповнень, навіть якщо й невизначені точно, зобов'язання далі здійснювати зближення в межах Союзу країн-членів. [19, с.229].

Фахівці, аналізуючи сутність поняття «євроінтеграція», підкреслюють, що ключовою внутрішньою метою Європейського Союзу є сприяння економічному та соціальному прогресу, переважно шляхом створення зони без внутрішніх кордонів, підтримки економічної і соціальної цілісності, заснування економічного і монетарного союзу та запровадження єдиної валюти. Головною зовнішньою метою політики ЄС є утвердження його ідентичності на міжнародній арені, передусім через спільну зовнішню політику і політику безпеки, зокрема через вироблення спільної оборонної політики. Основоволожними принципами, якими керується Європейський Союз, є повага до національної самобутності, демократії та фундаментальних прав людини. У той же час критики прискореної євроінтеграції вбачають низку проблем у цьому процесі, зокрема різний рівень економічного розвитку членів ЄС (особливо низький у постсоціалістичних країнах), відмінності у менталітеті, культурі, загальному розумінні цілей та методів євроінтеграції. Загалом зазначимо, що вищенаведені протиріччя підштовхують політиків шукати нові форми євроінтеграції, більш детально аналізувати наслідки прийому до лав ЄС нових членів.

Актуалізація зусиль науковців у сенсі поглибленого пошуку відповідей на питання, які викликані до життя прискореним розвитком людської цивілізації, вочевидь знаходить свій відбиток у дискурсивних кодах між прибічниками глобалізаційних процесів та противниками цього явища.

Розглядаючи особливості дискурсу «глобалістів» та «антиглобалістів», ми виходимо з того, що дискурс – це вербально артикульована форма об'єктивації свідомості, що регулюється домінуючим у тій або іншій традиції типом раціональності. У некласичній філософії дискурс розглядається як в контексті вербально-комунікативних практик (Ю. Хабермас), так і в широкому соціально-політичному контексті як інструмент соціальної критики (Гоулднер) [19, с.326].

Парадокси глобалізації не випадково стали предметом гострих теоретичних дискусій: неоднозначність процесів, що розгорнулися в сучас-

ному світі, не можуть не відбиватися й на уявленнях про них. У науковій літературі поки що не знайдено відповідей на багато політичних питань, породжених глобалізацією, оскільки основна увага авторів зосереджена на її економічній та культурній складових. На думку Ю.Калиновського, можна запропонувати дві моделі глобалізації, які застосовувались у різні часи. Перша – «силова модель», що базувалась на активному використанні воєнного потенціалу західних держав і отримала назву «колоніалізм» або «імперіалізм». Друга – «модель інтересу», яка є більш гнучкою і спирається на економічне співробітництво, політичний плюралізм та концепцію прав людини як основу демократичного розвитку. Реалізація першої моделі глобалізації призвела до двох світових війн та переміщення центру світової політики з Європи до США. Друга модель ще не вичерпала свої внутрішні можливості, й зараз іде інтенсивна дискусія про її недоліки і переваги [20, с.146].

Аналізуючи сучасні глобалізаційні процеси, фахівці по-різному оцінюють їхній внутрішній, прихований зміст. В. Максименко зазначає, що глобалізм – це не тільки вища стадія лібералізму і комунізму, це остання стадія світоглядно фальсифікованого (ідеологічного) осягнення світу [21, с.95]. Тобто глобалізація – це своєрідний Модерн-2, коли після виникнення націй-держав у світі кардинально змінюється геополітична конфігурація.

Іншу точку зору репрезентує М.Шепелев у статті «Антицивілізаційний потенціал мондіалізації як чинник формування глобального неототалітаризму». Він обґрунтовує ідею глобального неототалітаризму (науковий варіант антиглобалістського дискурсу), підкреслюючи, що те, що здавалося боротьбою демократії й тоталітаризму, виявилось боротьбою двох різних типів тоталітаризму, причому той тип, що переміг, виявився значно більш аморальним [22, с.114]. Антиглобалістський рух автор оцінює як авангард Постмодерну, який утверджує універсальний суверенітет особи.

Поняття і методології «модерну» і «постмодерну» неоднозначні, суперечливі. Але ми не прагнемо вступати в дискусію щодо цих понять і методологій, оскільки це безпосередньо не відноситься до теми нашого дослідження. Хочемо лише зауважити, що при використанні понять «модерн», «постмодерн» працює феномен наукової «моди», коли поняття використовуються інколи безпредметно, а методології «модерну» і «постмодерну» чітко не визначаються.

Таким чином, якщо відійти від крайнощів, глобалізація – це об'єктивний процес інтеграції країн на всіх рівнях суспільно-економічного життя, який має як позитивні, так і негативні аспекти. Важливим залишається питання про внутрішню сутність глобалізації:

центри глобалізації, наслідки глобалізації для слаборозвинутих країн, перспективи розвитку людської цивілізації тощо. Антиглобалізація – це також об’єктивний процес, що знаходиться у діалектичній єдності з глобалізацією і спрямований на збереження національно-культурної ідентичності окремих народів та держав. Важливо зазначити, що антиглобалісти не є суцільними противниками інтеграції, але вони вимагають інших «правил гри» для менш розвинутих країн щодо схем перерозподілу капіталів і ресурсів, репрезентуючи іншу логіку світосприйняття, інший дискурс.

Одна з основних проблем, на думку антиглобалістів, полягає в тому, що глобалізація (як глобальний процес) зачепила повною мірою лише такі галузі, як світові інформаційні мережі, банківсько-фінансову сферу, діяльність транснаціональних корпорацій, а в геополітичному плані обмежилась ареалом найбільш розвинених країн і не враховує інтереси аутсайдерів планетарних процесів. Становленню транснаціональних політичних, економічних і культурних просторів сьогодні протистоять міцні відцентрові тенденції, які використовують антиглобалісти, добиваючись більш справедливої системи міжнародних відносин.

Створюючи сприятливі умови для кооперації і співробітництва, які «звужуються» під впливом глобалізації, світ водночас стає «вразливішим» для конфліктів і насилля. І хоча глобалізація й демократизація, здавалося б, тільки підтверджують кантівську теорію «демократичного миру» (демократичні держави не воюють одна з одною), сам процес транзиту, переходу і трансформації внутрішньополітичних режимів може виступати фактором дестабілізації міжнародного порядку.

На сучасному етапі «дискурсивне протистояння» глобалістів і антиглобалістів перейшло у нову більш жорстку фазу, що зумовлено серією терористичних актів, які приписують радикальним угрупованням противників глобалізації. Самі антиглобалісти називають свій рух новим антикорпоративізмом або рухом за глобальну демократизацію. Вони не погоджуються з існуючими схемами перерозподілу капіталів і ресурсів у сучасному світі, вважають їх несправедливими [23].

На сьогоднішній день прибічники альтернативного світоустрою організовані у так званий РАГ – рух за альтернативну глобалізацію. Вважається, що РАГ виник у 1996 р., коли на території мексиканського штату Ч’япас відбулася перша всесвітня зустріч противників глобалізації, які критикували діяльність ТНК [24, с.22]. На цій зустрічі були присутні сотні учасників, а в 1998 році у Сієті проти глобалізації виступили вже 100 тис. демонстрантів. У Генуї у 2001 році під час зустрічі представників країн членів «вісімки» зібралось 300 тис. антиглобалістів (180 тис. закордонних представників і 120 тис. італійців). Якщо

подивитись на організаційну структуру РАГ, то можна побачити різноманітні громадські об'єднання та групи від «зелених» до феміністок. Засновниками РАГ вважають рух безземельного селянства «Віа кампесіна», який виник у Мексиці та поширився на 60 країн і нараховує 50 млн. зареєстрованих членів. Належне місце в РАГ зайняли різноманітні асоціації захисту громадянських прав: феміністичні, молодіжні, а також ті, що ведуть боротьбу проти расової дискримінації та маргіналізації емігрантів, проти деградації міського середовища, захищають права споживачів. Особливе місце у цій структурі займають «зелені» з різних країн та різного спрямування: борці проти винищення лісів та різноманітних біологічних видів, противники безконтрольного розповсюдження трансгенних продуктів, пропагандисти «здорового способу життя» тощо. Новою частиною РАГ став рух за Інтернет, вільний від прав власності на програмне забезпечення, який був би відкритий для творчого збагачення та використовувався всіма бажаними.

Таким чином, антиглобалістський рух не є однорідним явищем і його учасники використовують досить різноманітні системи контраргументів щодо глобалізації, демонструючи різноманітні відтінки антиглобалістського дискурсу.

Окрім РАГ, могутньою організацією антиглобалістів є американський «Інтернешнл екшн центр», який почав активно діяти у другій половині 90-х років ХХ сторіччя. Офіси цієї організації розташовані у 50 країнах світу, в її лавах від 20 до 35 мільйонів членів. У ній працюють відомі науковці, колишні державні діячі, економісти, зокрема Рембі Кларк – у минулому міністр юстиції США, колишній суддя США.

Після розпаду соціалістичної системи до антиглобалістського руху долучилися колишні члени соціалістичних та комуністичних партій, які звикли протестувати проти так званого капіталізму різними засобами. Активну участь у діяльності антиглобалістів беруть також церковні організації, перш за все католицького спрямування. Однією з них є організація «Ліліпут», яка побудована за мереживим принципом і об'єднує десятки асоціацій, у тому числі таких впливових як «Нігріція», Центр моделі нового розвитку, «Простягнута рука». Загалом католицькі організації достатньо активно підтримують акції антиглобалістів, скажімо, в Генуї у маніфестаціях взяли участь представники близько 250 таких об'єднань. Безумовно, ця активність санкціонована верхівкою Ватикану, і сам Іоанн Павло II продемонстрував свою лояльність до антиглобалістів, застерігаючи Захід від егоїстичної і неоколоніальної спокуси.

У той же час антиглобалістський рух деякі фахівці звинувачують у радикалізації, що створює благодатний ґрунт для терористичних організацій. Дійсно, досить часто виступи антиглобалістів шокують пе-

ресічних громадян своїми лозунгами та закличками, що дає підстави для критики. З іншого боку, антиглобалісти стають жертвами провокацій, які організує поліція за допомогою агентів, спеціально підготовлених на роль «терористів». Скажімо, в Генуї у 2001 році був знятий документальний фільм, у якому показана діяльність таких агентів, так званих чорнокомбінезонників («black blocks») [25].

На пострадянському просторі антиглобалісти не виявляють такої активності і згуртованості, як на Заході. Вони представлені різноманітними організаціями від екологічних до політичних, не маючи єдиного керівного центру. Деякі з них, сповідуючи постулати антиглобалізму, не ідентифікують себе з цим рухом. Як стверджують фахівці, ідеологія російських антиглобалістів – це історія КПРС і політекономія зі «з'їздами», «вождями» та «діалектичним матеріалізмом» [26, с.9]. В Україні руху антиглобалістів майже не існує (у західному розумінні), а є лише місцеві варіації у вигляді партій лівого спрямування та всіх тих, хто виступає проти входження нашої держави в ЄС, ВТО, протестує проти проникнення іноземного капіталу та товарів на вітчизняний ринок.

Таким чином, необхідно зазначити, що антиглобалістський рух репрезентовано багатьма організаціями з різними програмними цілями, він недостатньо керований, незважаючи на наявність потужних центрів у різних країнах світу, його соціальну базу становлять всі ті, хто протестує проти глобалізації у нинішньому вигляді. Це не тільки представники бідних країн, а й ті, хто належить до так званого «золотого мільярду». Ідеї антиглобалістів є привабливими для молоді, що шукає нових гострих відчуттів та можливостей для самореалізації у незвичний спосіб. Частиною антиглобалістської риторики стає нова термінологія, скажімо, у науковій літературі використовується таке поняття як «глокалізація», що означає в широкому розумінні негативну реакцію в різних країнах на глобалізацію.

У світовому інформаційному просторі відбувається своєрідне протистояння глобалістів і антиглобалістів, у якому поки що виграють перші, хоча точка зору інших також достатньо аргументовано представлена у науковій і періодичній літературі. Щодо критики глобалізації написано багато, стосовно антиглобалістів слід визначити основні контраргументи відносно їхньої діяльності.

По-перше, строкатість антиглобалістського руху та відсутність єдиного центру призводить до неконтрольованих дій його учасників та радикалізації їхніх акцій.

По-друге, спостерігається відсутність єдиної програми дій, суперечливість цілей. Наприклад, у лютому 2002 року в бразильському місті Порту-Алегрі на з'їзді антиглобалістів зібралось 60 тис. учасників, що

представляли 6 тис. організацій з 150 країн світу, на якому так і не вдалося прийняти заключний маніфест, до кінця погодити різноспрямовані позиції.

І, по-третє, деякі фахівці вбачають у діяльності антиглобалістів дуже низький практичний ефект.

Останнє твердження не є стовідсотковим, оскільки відомі факти зміни політики МВФ та Всесвітнього банку, частково під впливом акцій антиглобалістів. Скажімо, МВФ та Всесвітній банк після виступів антиглобалістів списали 200 мільярдів доларів боргу з усіх країн Латинської Америки, а погім – 200 мільярдів доларів з усіх країн Африки [27, с. 10].

Аналізуючи дискурсивні практики представників антиглобалістського руху, слід відповісти на запитання: «Чого вимагають антиглобалісти та що вони пропонують змінити?» Основна вимога практично всіх антиглобалістських організацій полягає в тому, щоб кардинально змінити схему перерозподілу світового багатства для «вирівнювання» країн із різним економічним потенціалом. На сьогоднішній день фахівці визначають три групи країн за рівнем економічного розвитку.

Перша група – це країни так званого «золотого мільярду», які є центром розробки «високих технологій», міжнародної банківської та комерційної діяльності. До другої групи відносять країни «глобалізаційної периферії» із загальною кількістю населення близько 4 мільярдів. Ці держави є ринками збуту продукції, постачальниками сировини та енергоносіїв. На їхню територію країни «золотого мільярду» поступово переміщують екологічно небезпечні виробництва, а також заводи, що займаються зборкою технологічно складного обладнання, наприклад автомобільна техніка. І до третьої групи належать держави (з населенням близько 1 мільярда), які практично виключені із системи міжнародного розподілу праці. У цих країнах дуже низький рівень життя, спостерігається залежність від зовнішньої допомоги, політична і соціальна нестабільність.

Саме третя група країн, з точки зору антиглобалістів, потребує особливої уваги світової спільноти, оскільки є осередком діяльності міжнародних терористичних організацій, наркомафії. Ці країни, у зв'язку з низьким рівнем охорони здоров'я, стають центром розповсюдження загрозливих епідемічних захворювань, а біженці з них дестабілізують ситуацію у сусідніх державах.

Таким чином, антиглобалісти пропонують розвинутим державам менше витратити грошей на зброю, а більше на підтримку стабільності у слабо розвинутих країнах. Підрахунки спеціалістів свідчать, що 3% від витрат США на створення національної ПРО вистачило б на те, щоб вирішити одну з головних проблем світу – постачання пит-

ної води населенню всіх п'яти континентів нашої планети. Наступна пропозиція антиглобалістів була сформульована ще у 60-ті роки ХХ сторіччя американським економістом, лауреатом Нобелівської премії Дж. Тобінім – збирати з кожної міжнародної фінансової операції (більшість яких є спекулятивними) податок 0,1% для допомоги слабозвинутим країнам.

У контексті становлення всесвітнього інформаційного суспільства, з нашої точки зору, заслуговує на увагу проект антиглобалістів під назвою «Відкритий ресурс», який отримав достатньо чисельну підтримку у світі і який передбачає не продаж комп'ютерного програмного забезпечення у власність окремим фірмам, а колективну розробку і вдосконалення програмних кодів всіма бажаними. У цьому ж руслі сформульована пропозиція Всесвітнього соціального форуму антиглобалістів в Порту-Алегрі керівництву ООН: створити Всесвітню конвенцію з метою контролю за «демократичною репутацією» провідних ТНК. Проект передбачає перевірку діяльності таких гігантів бізнесу, як Екксон, Дісней юніон, Карбайд, Монсанто, Шелл, Бенетон та ін. [27, с.58].

Наступна спроба посилити організаційні основи антиглобалістського руху спостерігається вже на початку ХХІ сторіччя. Так, Всесвітній соціальний форум (ВСФ) антиглобалістів було створено у 2001 році, за ознаками, що виділила у своєму дослідженні Є. Федорова, він являє собою політичний інститут. По-перше, ВСФ – це об'єднання антиглобалістських організацій та рухів, які «принесли присягу» Харгії Принципів, яка встановлює пріоритетні напрямки роботи суспільних організацій та ініціатив. По-друге, ВСФ структурно сформований та має свої органи, які діють на постійній основі з чітко визначеними завданнями, функціями та порядком роботи. По-третє, ВСФ акумулює у собі інформацію про хід підготовки та проведення антиглобалістських акцій, а також про основні документи, які було прийнято на інших соціальних форумах, відстежує ситуацію у глобальному масштабі, об'єднуючи таким чином усі регіони Земної кулі й спрямовуючи діяльність антиглобалістських організацій у чітко визначене русло [28, с.137].

Антиглобалісти стали ініціаторами багатьох менш масштабних проектів різного спрямування: створили Всесвітній трибунал проти насильства (пропозиція Міжнародного маршу жінок), законодавчий захист традиційних сільськогосподарських продуктів від застосування трансгенних технологій.

Отже, антиглобалісти по суті нагадують «великій вісімці» про ті загрози, які створює сучасна схема світоустрою. Вони аналізують ситуацію і закликають виправити втрати глобалізації, наслідки модернізаційних процесів.

При цьому антиглобалізаційний рух можна умовно розподілити на радикальний та поміркований. Проблема полягає в тому, що у світі утворилися такі організації, на зразок «Аль-Каїди», які можна назвати радикально антиглобалістськими або терористичними. Фактично, глобалізація призвела до різкого збільшення недержавних суб'єктів міжнародного життя, появи нових агентів антиглобалізму. Вони мають фінансові ресурси, що дозволяють створювати та утримувати приватні армії, які діють на території багатьох країн. Ці організації, як правило, діють поза межами міжнародного та національних законодавств. Таке становище створює великі труднощі для боротьби з терористичним антиглобалізмом, оскільки достеменно невідомо, скільки існує таких організацій, які сили їх підтримують у різних країнах, а також не виявлені всі джерела їхнього фінансування. На нашу думку, США припускаються великої помилки, віддаючи пріоритет військовим засобам боротьби з радикальними антиглобалістами. Таким чином, адміністрація США налаштувала проти західного світу нейтральні арабські країни і йде на новий виток гонки озброєнь на більш високому технологічному рівні (збільшення воєнних асигнувань, створення нових видів зброї).

США фактично взяли на себе відповідальність за міжнародну стабільність у глобальному вимірі, а також очолили боротьбу проти радикального антиглобалізму. При цьому США переоцінюють свої можливості, і не виключено, що наступні антитерористичні операції їм доведеться проводити самостійно. Скажімо, операція США в Афганістані отримала обмежену підтримку країн НАТО, не говорячи вже про атаку проти Іраку, яку не схвалила більшість західних країн. Важко передбачити наслідки випереджаючих ударів США проти Ірану, Лівії, Північної Кореї, Сомалі, Судану, але, безумовно, це призведе до загострення міжнародної ситуації.

Проти екстремістів-антиглобалістів США та інші західні країни запроваджують більш жорсткий режим внутрішньої безпеки: посилений контроль за емігрантами, застосування обов'язкових ідентифікаційних документів для громадян, розширення повноважень спецслужб стосовно прослуховування радіотелефонних розмов. Передбачається створення окремої мережі комп'ютерного зв'язку для урядових відомств, яка б була захищена від доступу в неї через Інтернет.

Як зазначає українська дослідниця І. Алексеєнко, попри відносну близькість ідеологічних настанов розрізаних груп та організацій, що беруть участь у антиглобалістському русі (наприклад, боротьба з неоліберальною версією економічної і політичної глобалізації та її суб'єктами), їх і досі роз'єднує досить глибока прірва, подолати яку сьогодні, очевидно, малоімовірно. Лише у випадку надзвичайного за-

цікавлення сил, що стоять за цими групами, різні за генезисом і пріоритетами ідейно-політичні течії змогли б злитися в єдину ідеологічну систему. Така ситуація може скластися, скоріш за все, лише у відповідь на репресивні дії потужних політичних опонентів. Але навіть у надзвичайних обставинах, взаємопроникнення різних версій антиглобалізму і формування об'єднавчої ідеологічної платформи не могло б розпочатися без застосування взаємоприйнятних організаційних механізмів. А для їх вироблення необхідна інституційна основа – якісно новий, складніший у порівнянні з попередніми організаційними формами, соціальний суб'єкт, який потім, на спільній ідеологічній платформі, зміг би об'єднати значну частину існуючих груп [29].

Антиглобалізм, навіть у найширшому його розумінні, не став цілісною ідейно-політичною концепцією, яку поділяла б принаймні більшість представників суспільно-політичних сил, котрі прямо чи опосередковано виступають як проти нинішніх процесів економічної і політичної глобалізації, так і проти окремих її аспектів. Незважаючи на те, що в ЗМІ, та навіть і в наукових публікаціях, усе частіше йдеться про «ідеологію антиглобалістів», насправді цілісної ідеологічної системи, єдиного антиглобалістського дискурсу, який міг би підтримати строкарий конгломерат антиглобалістських угруповань, поки що не вироблено.

На нашу думку, антиглобалістичний рух немає великих перспектив. По-перше, процес сучасної глобалізації – це об'єктивний процес. Боротися ж проти об'єктивного процесу не тільки безперспективно, але й комічно. Згадаймо боротьбу Дон Кіхота з вітряками. Можна говорити про рух з мінімізації негативних наслідків сучасної глобалізації. По-друге, міжнародні саміти 2010 – 2017 років («Вісімки», Давоський форум) показали, що пік активності антиглобалістів пройшов. Невеличкі купки антиглобалістів, що виявляли свою активність в останні два роки, вже не є загрозою суспільному порядку, хоча органи правопорядку країн, де проводяться саміти, традиційно готують масовані заходи для боротьби з антиглобалістами. По-третє, варто шукати нові форми нейтралізації негативних наслідків глобалізації. Гуманітарії, особливо науковці й освітяни, могли б зробити великий внесок у розкриття сутності процесів глобалізації, у пошук засобів і форм нейтралізації негативних глобалізаційних процесів.

Висновки. Виходячи з вищенаведеного, ми можемо констатувати, що важливим аспектом цивілізаційного існування людства є вироблення консенсусних позицій, які б об'єднували представників різних культур та ціннісних систем. Тому дуже важливий кардинальний перегляд соціальних критеріїв світового розвитку і вироблення нової концепції сучасної світобудови, що зважає на інтереси всього людства,

задля виживання світу загалом, для виведення людства з глухого кута цивілізації, у якому воно опинилося на зламі тисячоліть.

Провідні науковці вважають, що стратегічний вибір сучасності полягає в розробці нової моделі глобальної інтеграції та реалізації національної стратегії випереджального інтелектуально-інноваційного розвитку. Такою основою, на думку М. Колеснікова, яку ми поділяємо, має бути ноосферний підхід до процесів розвитку. Йдеться про початок формування нової глобальної ноосферно-космічної економіки третього тисячоліття. Її сутність полягає в інтелектуалізації й інтелектуальній інтеграції національних економік в єдиній системі розподілу праці [30, с.78].

Західноєвропейська інтеграція – унікальне явище у світовій політиці й економіці. Завдяки їй народам Європи вдалося вирішити дві важливі проблеми: усунути матеріальні основи військових конфліктів між державами і створити сприятливі умови для інтернаціоналізації економічної діяльності. Логічним наслідком цього стали вільне пересування громадян, переміщення товарів і капіталу в рамках єдиного європейського простору.

Література

1. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире. / И.Валлерстайн // – Спб. : «Университетская книга», 2001. – С. 19-62.
2. Основи демократії : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / за заг. ред. А. Колодій. – К. : «Ай Бі», 2002. – 456 с.
3. Мегатренды мирового развития / [Отв. ред. М.В.Ильин, В.Л.Иноземцев]. – М. : ЗАО «Экономикс», 2001. – 295 с.
4. Чешков М. Глобализация: сущность, нынешняя фаза, перспективы / М.Чешков // Pro et Contra. – 1999. – Т. 4. – № 4. – С. 114-127.
5. Лисичкин В. А. Глобальная империя зла / В.А.Лисичкин, Л.А.Шелепин. – М. : Крымский мост. – 9 Д, Форум. – 2001. – 448 с.
6. Ганчев П. Глобализация цивилизации и необходимость новой формы философии / П. Ганчев // Вопросы философии. – 2007. – № 8. – С. 160-165.
7. Белорус О. Г. Глобализация розвитку / О. Г. Белорус, В. Н. Лук'яненко. – К. : КНСУ, 2001. – 380 с.
8. Моисеев Н. Н. Алгоритмы развития / Н. Н. Моисеев. – М. : Наука, 1987. – 304 с.
9. Шишков Ю. Эволюция мирового сообщества: поляризация или возрастание гомогенности? / Ю. Шишков // МЭ и МО. – 1998. – № 9. – С. 32-39.
10. Бек У. Что такое глобализация? / У. Бек. – М. : Прогресе – Традиция, 2001. – 365 с.
11. Зьянов А. Глобализация и расслоение развивающихся стран / А. Зьянов // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 6. – С. 12-20.

12. Коллонтай В. О неоліберальній моделі глобалізації / В. Коллонтай // *Мировая экономика и международные отношения*. – 1999. – № 10. – С. 40-47.

13. Ялі М. Занепад «Вестфалії» або еволюція інституту національної держави під впливом глобалізації / М. Ялі // *Політика і час*. – 2007. – № 6. – С. 45-48.

14. Костин А.И. Ресурси и политика в условиях глобалізації / А.И.Костин // *Вестник Московского университета*. – 2007. – Сер. 12. Политические науки. – №2. – С. 52-63.

15. Федуняк С. Єврорегіоналізм у контексті створення панєвропейської системи безпеки / С. Федуняк // *Єврорегіони: потенціал міжетнічної гармонізації* : зб. наук, праць. – Чернівці : Букрек, 2004. – С. 57-58.

16. Andorka R. Modernization and relevance to totalitarianism Social structures in the making / R. Andorka – Warsaw, 1997. – 376 p.

17. Філософія політики. Короткий енциклопедичний словник. – К. : «Знання України». – 2002. – 669 с.

18. Короткий Оксфордський політичний словник / [за ред. Макліна І., Макмілана А.]. – К. : «Основи», 2005. – 789 с.

19. История философии: Энциклопедия. – Мн.: Интерпрессервис; Книжный Дом, 2002. – 1376 с.

20. Калиновський Ю. Глобалізація та антиглобалізація. Виникнення та співвідношення тенденцій / Ю. Калиновський // *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна «Питання політології»*. – 2003. – № 592. – С. 146-157.

21. Максименко В. Происходит ли «глобалізація»? / В. Максименко // *Pro et Contra*. – 1999. – Т. 4. – № 4. – С. 84-102.

22. Шепелев М. Антицивілізаційний потенціал мондіалізації як чинник формування глобального неототалітаризму / М. Шепелев // *Людина і політика*. – 2002. – №6. – С. 108-115.

23. Левин И. Антиглобалісти: кто они? / И. Левин // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2002. – № 9 – С. 22-25.

24. Малюк А. Дискурс глобалізації з точки зору світ-системного аналізу / А.Малюк // *Соціологія*. – 2005. – № 2. – С. 178-196.

25. Гавриш О. Антиглобалізм – признак об'єднання мирової економіки / О. Гавриш // *Зеркало недели*. – 2002. – № 30. – С. 9.

26. Будзан Б. Глобалізація: новий виклик менеджменту України / Б.Будзан // *Зеркало недели*. – 2002. – № 29 – С. 10-11.

27. Агитон К. Альтернативний глобалізм. Нові мирові рухання протеста / К. Агитон. – М., 2004. – 389 с.

28. Федорова Е.В. Всемирний соціальний форум як процес інституціоналізації антиглобалістського рухання / Е. В. Федорова // *Вестник Санкт-Петербургского университета*. – 2006. – Сер.6. Філософія, політологія, соціологія. – Вып. 4. – С. 132-138.

29. Алексеєнко І. Антиглобалістський рух – початок формування світової контркультури? / І. Алексеєнко // *Політичний менеджмент*. – 2005. – № 6. – С. 129-135.

30. Колесніков М. Глобалізація як чинник впливу на розвиток особистості / М. Колесніков // Наукові записки Харківського університету повітряних сил. – «Соціальна філософія, психологія». – 2006. – Вип. 2 (26). – С. 70-79.

1. Vallerstajn Y. Analiz myrovyykh system y sytuatsyya v sovremennom myre. / Y.Vallerstajn // – Spb. : «Unyversytet-skaya knyha», 2001. – S. 19-62.

2. Osnovy demokratiyi : navch. posib. [dlya stud. vyshch. navch. zakl.] / za zah. red. A. Kolodiy. – K. : «Ay Bi», 2002. – 456 s.

3. Mehatrendymyrovohorazvytyya/[Otv.red.M.V.Yl'yn,V.L.Ynozemtsev]. – M. : ZAO «Экономыкс», 2001. – 295 s.

4. Cheshkov M. Hlobalyzatsyya: sushchnost', nyreshnyaya faza, perspektivy / M.Cheshkov // Pro et Contra. – 1999. – Т. 4. – # 4. – S. 114-127.

5. Lysyckyn V. A. Hlobal'naya ymperyya zla / V.A.Lysyckyn, L.A.Shelepy. – M. : Kgymskyu most. – 9 D, Forum. – 2001. – 448 s.

6. Hanchev P. Hlobalyzatsyya tsyvylyzatsyy y neobkhodymost' novoy formy fylosofyy / P. Hanchev // Voprosy fylosofyy. – 2007. – # 8. – S. 160-165.

7. Belorus O. H. Hlobalizatsiya rozvytku / O. H. Belorus, V. N. Lukyanenko. – K. : KNYeU, 2001. – 380 s.

8. Moyshev N. N. Alhorytmy razvytyya / N. N. Moyshev. – M. : Nauka, 1987. – 304 s.

9. Shyshkov Yu. Эволюция мирового сообщества: polyaryzatsyya yly vozrastanye homohennosty? / Yu. Shyshkov // МЭ у МО. – 1998. – # 9. – S. 32-39.

10. Bek U. Chto takoe hlobalyzatsyya? / U. Bek. – M. : Prohrese – Tradytsyya, 2001. – 365 s.

11. Zl'yanov A. Hlobalyzatsyya y rassloenye razvyvayushchykhysya stran / A. Zl'yanov // Myrovaya ekonomyka y mezhdunarodnye otnoshenyya. – 2000. – # 6. – S. 12-20.

12. Kollontay V. O neolyberal'noy modely hlobalyzatsyy / V. Kollontay // Myrovaya ekonomyka y mezhdunarodnye otnoshenyya. – 1999. – # 10. – S. 40-47.

13. Yali M. Zanepad «Vestfaliyi» abo evolyutsiya institutu natsional'noy derzhavy pid vplyvom hlobalizatsiyi / M. Yali // Polityka i chas. – 2007. – # 6. – S. 45-48.

14. Kostyn A. Y. Resursy u polityky v uslovyakh hlobalyzatsyy / A. Y. Kostyn // Vestnyk Moskovskoho unyversyteta. – 2007. – Ser. 12. Polytycheskye nauky. – #2. – S. 52-63.

15. Fedunyak S. Yevrorehionalizm u konteksti stvorennya panyevropeys'koyi systemy bezpeky / S. Fedunyak // Yevrorehiony: potentsial mizhetnichnoyi harmonizatsiyi : zb. nauk, prats'. – Chernivtsi : Bukrek, 2004. – S. 57-58.

16. Andorka R. Modernization and relevance to totalitarianism Social structures in the making / R. Andorka – Warsawa, 1997. – 376 p.

17. Filosofiya polityky. Korotky entsyklopedychnyy slovnyk. – K. : «Znannya Ukrayiny». – 2002. – 669 s.

18. Korotky Oksfords'kyy politychnyy slovnyk / [za red. Maklina I., Makmilana A.]. – K. : «Osnovy», 2005. – 789 s.

19. Ystoryya fylosofiy: Entsyklopedyya. – Mn.: Ynterpressservys; Knyzhnyy Dom, 2002. – 1376 s.

20. Kalynovs'kyy Yu. Hlobalizatsiya ta antyhlobalizatsiya. Vynyknennya ta spivvidnoshennya tendentsiy / Yu. Kalynovs'kyy // Visnyk KhNU imeni V.N. Karazina «Pytannya politolohiyi». – 2003. – # 592. – S. 146-157.

21. Maksymenko V. Proyskhodyt ly «hlobalyzatsyya»? / V. Maksymenko // Pro et Contra. – 1999. – T. 4. – # 4. – S. 84-102.

22. Shepelev M. Antytsyvilizatsiynnyy potentsial mondializatsiyi yak chynnyk formuvannya hlobal'noho neototalitaryzmu / M. Shepelev // Lyudyna i polityka. – 2002. – #6. – S. 108-115.

23. Levyn Y. Antyhlobalysty: kto ony? / Y. Levyn // Myrovaya ekonomyka u mezhdunarodnyye otnoshenyya. – 2002. – # 9 – S. 22-25.

24. Malyuk A. Dyskurs hlobalizatsiyi z tochyky zoru svit-systemnoho analizu / A. Malyuk // Sotsiolohiya. – 2005. – # 2. – S. 178-196.

25. Havrysh O. Antyhlobalyzm – pryznak ob'edynenyya myrovoy ekonomiky / O. Havrysh // Zerkalo nedely. – 2002. – # 30. – S. 9.

26. Budzan B. Hlobalyzatsyya: novyy vyзов menedzhmentu Ukrainy / B. Budzan // Zerkalo nedely. – 2002. – # 29 – S. 10-11.

27. Ahyton K. Al'ternatyvnyy hlobalyzm. Novyye myrovyye dvyzhenyya protesta / K. Ahyton. – M, 2004. – 389 s.

28. Fedorova E.V. Vsemurnyy sotsyal'nyy forum kak protsess ynstytutsyonalizatsiyi antyhlobalyst-skoho dvyzhenyya / E. V. Fedorova // Vestnyk Sankt-Peterburhskoho unyversyteta. – 2006. – Ser.6. Fylosofiya, polytolohyya, sotsyolohyya. – Выр. 4. – S. 132-138.

29. Alekseyenko I. Antyhlobalist-s'kyy rukh – pochatok formuvannya svitovoyi kontrkul'tury? / I. Alekseyenko // Politychnyy menedzhment. – 2005. – # 6. – S. 129-135.

30. Kolesnikov M. Hlobalizatsiya yak chynnyk vplyvu na rozvytok osobystosti / M. Kolesnikov // Naukovi zapysky Kharkivs'koho unyversytetu povitryanykh syl. – «Sotsial'na filosoфиya, psykholohiya». – 2006. – Выр. 2 (26). – S. 70-79.

Kravchenko P.A., Melnik A.I.

GLOBAL AND ANTIGLOBAL PROCESSES IN THE EUROPEAN SOCIAL AND PHILOSOPHICAL DISCOURSE

Every epoch has its central discourse, which defines the various forms of life and becomes the motto of the entire human civilization. More than half a century the modern civilization being influenced by many unique and unknown factors of the previous time has been getting into the era of globalization. None of the historical period when other different integration processes were introduced is not able to be compared with the scale of modern globalization.

Globalization is the objective process of integration at all levels of social and economic life, which have both positive and negative aspects. An important question is about the inner essence of globalization: the globalization centers, the effects of globalization on underdeveloped countries, prospects of the development of

human civilization and so on. Anti-globalization is also an objective process which is in dialectical unity with globalization and is aimed at preserving the national and cultural identity of particular peoples and nations. Importantly, the anti-globalists are not solid opponents of integration, but they require different «rules» for less developed countries as for the schemes of redistribution of capital funds and resources, representing at the same time different logics of the worldview, a different discourse.

The development of consensus positions that would unite representatives of different cultures and value systems is considered to be one of the important aspects of mankind civilization. It is therefore a very important social criteria to drastically revise the global development and production of the new concept of the modern universe that respects the interests of the mankind, for the survival of the world as a whole, to show human civilization the way out of the dead end where it finds itself at the turn of the millennium.

The strategic choice of current time is to develop a new model of global integration and implementation of the national strategy for advancing the intellectual and innovation. This foundation involves Noospheric approach to the processes of the development. This is the beginning of a new global noospheric – space economy of the third millennium. We concern about its essence which lies in the intellectualization and intelligent integration of national economies into a single system of labor division.

Western European integration is a unique phenomenon in the world politics and economy. Thanks to its people Europe as a unit managed to solve two important problems: eliminate the material basis of armed conflicts among the states and create favorable conditions for internationalization of economic activity. Eventually, free citizens displacing, goods and capital movement within the common European space have become evidents for the logical consequence of this process.

Keywords: *anti-globalization, globalization, globalism, global studies, discourse, European integration, integration, internationalization, noospheric approach, civilization.*

Надійшла до редакції 7.04.2017 р.